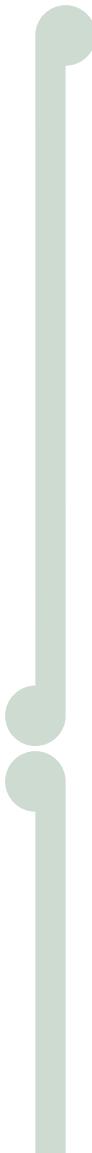




# He aha te kairīwhitanga?

Ko te kairīwhitanga te whakawhiwhinga o ngā pānga, o ngā hea rānei o ngā whenua Māori ki te whānau i muri atu i te matenga o te kaipupuri whenua. He tukanga ūkawa tēnei nā te Kōti Whenua Māori.



Kei raro te whenua Māori i te mana whakahaere o Te Ture Whenua Māori Act 1993. Ko te whāinga a te Ture rā, he hāpai i te mana pupuri whenua Māori o te whānau, o te hapū me te iwi, hei taonga tuku iho nā rātou.

Kei raro i te Ture, mehemea he pānga whenua āu i tō matenga, me tono “kairīwhitanga” te whānau kia whakamanahia ō rātou ingoa hei kaipupuri whenua. Ko te kairīwhitanga te whakawhittinga o te whenua ki te reanga whai muri iho, kia tū rātou hei kaitiaki o ō tātou whenua.

Ko te Kōti Whenua Māori (MLC) te kaiwhakahaere o te tukanga tuku whenua mā te kairīwhitanga. Kei te MLC:

- ngā kōrero mō ngā kairīwhitanga katoa, ā
- māna anō e āwhina te hunga e tika ana ki te whai i te kairīwhitanga ki te tū hei kaipupuri whenua.

## Mā wai e tū hei kairīwhi

Hei tā te ture, ka mate ana te tangata, ka āhei ngā whanaunga, ‘ngā momo kaitango tuatahi’ rānei a te MLC ki te tū hei kairīwhi mō ō rātou whenua. Hei tauira:

- ko ngā tamariki, waihoki ko ngā tamariki whāngai
- ko ngā hoa tāne, hoa wahine rānei
- ko ētahi atu mema o te whānau, pērā i ngā teina, ngā tuākana, ngā tuāhine, ngā tūngāne.



Tamariki



Spouse



Whānau

## Te tuari pānga whenua

Kei te whānau me te MLC te whakatau e pā ana ki te tuaritanga o ngā hea o ngā whenua Māori. Heoi, i te nuinga o te wā, he ūrite ngā whakawhiwhinga ki ngā kairīwhi katoa o tētahi wāhi whenua. Hei tauira, mehemea tokowhā ngā tamariki a Māmā, ka whiwhi ia tamaiti i tētahi hau whā o āna pānga whenua.

## He aha te hua o te tono kairīwhitanga

Ka tū koe hei kaipupuri whenua mā te kairīwhitanga, ka tū koe hei kaitiaki o te whenua — he tikanga tuku iho tērā. Ko koe tonu te kaitiaki o te whenua, hei taonga tuku iho mā ngā tamariki, mokopuna.

Mēnā ka whakamanahia tō tū hei kaipupuri whenua i raro i te ture:

- ka taea e koe te kuhu atu ki ngā kōrero e pā ana ki te whakamahinga o te whenua, ināianei, ā hei ngā tau e heke mai ana
- ka whiwhi koe i tētahi wāhi o ngā hua e puta mai ana i te whenua.

Mā te kairīwhitanga hoki, ka mau ngā whakapapa o te whenua Māori mā ngā uri whakaheke.

## Mō āhea te wā tika ki te tono kairīwhitanga

Nō te matenga o tētahi o te whānau rā anō, kātahi ka āhei koe ki te tono kairīwhitanga — ehara i te mea me wawe te huri o ō whakaari ki tēnei take. He tukanga nui tēnei hei whakatutuki māu mēnā kei raro tonu koe i te kapua pōuri.

Ehara i te mea he “wā tika” ki te tono kairīwhitanga — kei te whānau te tikanga. Kāore e taea e tētahi atu te hoko atu, te hoatu rānei tō whenua ki tētahi atu, nō reira kaua e whāwhai. Ka hia tau ētahi whānau e whanga ana kia rite rātou ki te tono kairīwhitanga, ka kore ētahi atu e tono kairīwhitanga i runga i tō rātou anō whakatau.

## Me pēhea te tono kairīwhitanga

Ka whakahaerehia te tukanga o te tono kairīwhitanga e te MLC — mā rātou ngā ingoa tika o ngā kaipupuri whenua Māori korehere e pupuri. Ko rātou anō ngā kaitiaki o aua pārongo.

Ka rite ana ngā whānau ki te tono kairīwhitanga, ka ārahina, ka tautokona koe e te MLC. Ka roa pea, heoi, ka mahitahi a MLC ki a koe ki te whai i te tukanga. Kei te aro nui rātou ki ngā hiahia ū koutou ko tō whānau, kaua ki te roa o te wā.